

KÜRESEL VE AVRUPA BİRLİĞİ PERSPEKTİFİNDE BİYOÇEŞİTLİLİK KORUMA POLİTİKALARI: RİO'DAN CALİ'YE

ESİN DİL BİRLİĞİ *^{ib}

Öz

Doğal kaynaklar ve çevrenin yönetimi, yalnızca koruma yöntemlerinin geliştirilmesini değil, aynı zamanda çok paydaşlı, uzlaşmaya dayalı ve sürdürülebilir bir yönetim yaklaşımının benimsenmesini de gerektirmektedir. 1992 Rio Zirvesi ile konu, çok katımlı ve geliştirilmeye açık resmi bir boyut kazanmıştır. Zirvenin çıktılarında biri olan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi kapsamlı ve özgün yapısı ile referans bir belgedir. Sözleşmeye taraf ülkeler için tutarlı strateji ve eylem planlarının oluşturulması, hedeflere ulaşmayı destekleyecek finansmana erişimin kolaylaştırılması ve uygulamaya yönelik girişimlerin hayata geçirilmesi temel bir amaç olarak değerlendirilmektedir. Küresel ölçekte kabul gören Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Aichi Biyoçeşitlilik Hedefleri ve Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi koruma, uygulama yöntemleri ve izleme gibi konulara odaklanarak süreci desteklemektedir. 2025 Şubat ayında, finansal konulara öncelik veren Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi 16. Taraflar Konferansı ise ilkesel olarak yön gösterici politika belgelerini tamamlayan niteliktedir. Avrupa Birliği, uluslararası belgeler öncesi konu bazlı politika belgelerini uygulamaya aktarmış, 2030 Biyoçeşitlilik Stratejisi ile de küresel kararlara yol gösterici bir mekanizma oluşturmuştur. Bu çalışmada, biyoçeşitlilik koruma yönetim çerçevesini gözden geçirebilmek üzere, küresel ve Avrupa Birliği biyoçeşitlilik politika belgeleri incelenmiştir. Belgelerin hedefleri ve eylemlerinin uyumuna bakılmakta, biyoçeşitlilik korumada politik yaklaşımların önemi irdelemektedir. Çalışmada kullanılan analiz, Avrupa Birliğinin biyoçeşitlilik konusunda pragmatik ve güçlü yaklaşımları benimseyerek etkili adımlar attığını ve politika belgelerinin uluslararası politika belgeleriyle birbirini tamamladığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Biyolojik Çeşitlilik, Avrupa Birliği, Biyoçeşitlilik Politikaları, Biyoçeşitlilik Stratejileri, Sürdürülebilir Kalkınma.

* TC Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Türkiye Milli Botanik Bahçesi Müdürlüğü, esindil@hotmail.com.

Makale Gönderim Tarihi: 31.10.2025 / **Yayına Kabul Tarihi:** 29.12.2025

BIODIVERSITY CONSERVATION POLICIES IN A GLOBAL AND EUROPEAN UNION PERSPECTIVE: FROM RIO TO CALI

Abstract

Managing natural resources and the environment requires conservation methods and a multi-stakeholder, consensus-based sustainable management. The 1992 Rio Summit raised the issue to a formal, multi-participatory dimension open to further development. The Convention on Biological Diversity, a major outcome of the summit, is a comprehensive and unique reference document. For contracting party countries, the key objectives involved establishing consistent strategies and action plans, facilitating access to financing, and implementing proactive initiatives. The globally acknowledged United Nations Sustainable Development Goals, the Aichi Biodiversity Targets, and the Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework support the process by focusing on conservation, implementation methods, and monitoring. Furthermore, the second resumed session of the 16th meeting of the Parties to the Convention on Biological Diversity (held in February 2025) which prioritized financial issues, has been, in principle, complementary to the guiding policy documents. With its 2030 Biodiversity Strategy, the European Union also produced issue-based policy documents prior to international agreements and developed a guide for a global decision-making mechanism. This study focuses on global and European Union biodiversity policy documents to review the biodiversity conservation management framework. It also scrutinizes the alignment of their goals and actions, and explores the significance of policy approaches in biodiversity conservation. The analysis performed in the study revealed that the European Union has taken effective steps by adopting pragmatic and robust approaches to biodiversity, and that its policy documents complement international policy documents.

Keywords: *Biodiversity, Biodiversity Policies, European Union, Biodiversity Strategies, Sustainable Development.*

Giriş

Doğal kaynaklar ve çevre, çok paydaşlı ve aynı zamanda ortak payda da buluşabilen sürdürülebilir bir yönetim biçimine ihtiyaç duymaktadır. Sadece koruma yöntemleri belirleyerek sınıraşan özellikteki biyoçeşitlilik üzerine etkileri yönetmek mümkün olamayacaktır. Bu çerçevede, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesine (BÇS) taraf ülkelerin uyumlu strateji ve eylem planları ortaya koymaları, küresel ortak hedeflere ulaşma adına finansal kaynaklara kolay ulaşım sağlamaları ve ortak hedefleri uygulamaya aktarmaları en önemli hedef olarak görülmektedir.

1992’de imzalanan çok taraflı BÇS’ye (Convention on Biological Diversity/ CBD) göre; *“Biyolojik çeşitlilik, karasal, deniz ve diğer su ekosistemleri ve bunların parçası olduğu ekolojik kompleksler dahil olmak üzere, tüm kaynaklardan gelen canlı organizmalar arasındaki çeşitliliği ifade eder; buna türler içindeki, türler arasındaki ve ekosistemlerin çeşitliliği dahildir”* şeklinde tanımlanır (CBD Text, 2006: Article 2. Use of Terms).

Biyçeşitliliğin geniş kapsama alanından yola çıkarak BÇS, Onuncu Taraflar Konferansı’nda (Conference of the Parties/ COP 10) 2020 hedeflerini içeren Biyçeşitlilik Stratejik Planı’nı kabul etmiştir. COP 10 Karar X/2’ye göre 2011-20 Stratejik Plan gerekçesinde; *“Biyolojik çeşitlilik, ekosistem işleyişinin ve insan refahı için gerekli olan ekosistem servislerinin sağlanmasının temelini oluşturur. Gıda güvenliği, insan sağlığı, temiz hava ve su temini sağlar; yerel geçim kaynaklarına ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunur ve yoksulluğun azaltılması da dahil olmak üzere Binyıl Kalkınma Hedefleri’ne ulaşılması için elzemdir”* ifadesi geçmektedir (CBD, 2025a). Biyosferi korumak ve türlerin yok olmasını önlemek için gereksinim duyulan uluslararası bir araç olan BÇS, bu anlamda küresel çevre politikası alanlarından biri olan biyçeşitlilik diplomasinin temelini oluşturmaktadır (Stepanov vd., 2020: 4).

Taraflar Konferansları küresel sorunlara dikkat çeken biyçeşitlilik ve insan yaşamı için gerekli olan gıda, su, toprak, genetik çeşitlilik, görsel değerler gibi doğrudan ve dolaylı faydaları ifade eden ekosistem servisleri üzerine hazırlanmış uluslararası raporları referans almaktadır. Milenyum Ekosistem Değerlendirme Raporu (Millennium Ecosystem Assessment Report) (2005), ekosistem değişiminin insan refahı üzerindeki sonuçlarını, değerlendiren 14 biyom’un yarısından fazlasının %20-50 oranında insan kullanımına dönüştüğü ve bu dönüşümden en çok etkilenen alanların Akdeniz ormanları ile ılıman çayırlıklar olduğu tespit edilmiştir. 2005 yılı itibarıyla son 50 yılda tropikal ve subtropikal kuru ormanlarda en yüksek dönüşüm oranları belirlenmiştir. Ayrıca insan faaliyetleri nedeniyle oluşan biyçeşitlilikteki değişimler, insanlık tarihindeki herhangi bir zamana göre daha hızlı gerçekleşmiştir. Bu etkiler; habitat ve iklim değişikliği, istilacı yabancı türler, aşırı kullanım ve kirlilik olarak kendisini göstermektedir (Millennium Ecosystem Assessment, 2005: 1,2).

IPBES¹ Küresel Değerlendirme Raporu (2019) yaklaşık bir milyon hayvan ve bitki türünün yok olma tehlikesi yaşadığı, bunların çoğunun önümüzdeki on yıllar içinde yok olacağı, biyçeşitliliğin insanlık tarihinde benzeri görülmemiş bir şekilde azaldığı ve bu azalmaya yol açan baskıların da arttığını vurgulamaktadır

¹ IPBES: Hükümetler arası Biyçeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Platformu

(IPBES, 2019: 12). Yaşayan Gezegen Endeksine göre ise, dünya genelinde izlenen memeliler, kuşlar, amfibiler, sürüngenler ve balıkların popülasyonlarında ortalama %73'lük bir azalma gerçekleşmiştir. Tatlı su ekosistemleri %85 azalma ile en ağır kayba uğrarken, bunu %69 ile kara ve %56 ile deniz ekosistemleri takip etmektedir (WWF, 2024:7). Birleşmiş Milletler (BM) Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi raporu; insan faaliyetlerinin karasal yüzeyin %70'ini değiştirdiğini ve bunun %40'ını bozduğunu, denizlere ise insan müdahalesinin %87 olduğunu ortaya koymuştur. Raporda ayrıca dünya genelinde memeli, kuş, amfibi, sürüngen ve balık popülasyonlarının 1970-2016 döneminde ortalama %68 oranında azaldığı belirtilmiştir (UNCCD, 2022: 2). Bu veriler bozulma oranının hızla arttığını göstermektedir.

Doğa Temelli Çözümler kavramı iklim değişikliği, gıda ve su güvenliği, doğal afetler gibi son yıllarda etkileri ile önemli sonuçları olmaya başlayan toplumsal zorlukları dikkate alarak çözüm üretme yöntemlerini ifade etmektedir. Biyoçeşitliliği korumak üzere geliştirilen geleneksel teknolojik ve mühendislik yöntemleri yanı sıra ekosistem özelliklerini, yerel ve bilimsel bilgileri içeren, şeffaflık ve geniş katılımcılık ile biyolojik ve kültürel çeşitliliği koruyan, doğal ekosistem değişimlerini destekleyen ilkeleri dikkate alarak sürdürülebilir çözümler üretilebilmektedir. Doğa Temelli Çözümler, farklı yaklaşımları temel koruma prensibinin korunması koşuluyla bir araya getiren şemsiye bir kavramdır (Cohen-Shacham et al., 2016: 1).

Biyoçeşitliliği sürdürülebilir ekonomi ve sürdürülebilir kalkınmanın kaynağı olarak kabul eden Doğa Temelli Çözümler, çevresel ve toplumsal zorlukları inovasyon fırsatlarına dönüştürmeye yardımcı olabilir ve çevresel, toplumsal ve ekonomik politika hedeflerinin aynı anda gerçekleştirilmesini destekleyebilir (Eggermont v.d. 2021: 5). Politika yapımcılar ve ilgili paydaşlar, ülkelerin koşulları ve başarı seviyelerine göre bir planlama yaparak daha etkili yeşil büyüme stratejileri geliştirebileceklerdir (Çağlar 2024: 2).

Doğal Hayatı Koruma Vakfı (World Wildlife Fund/ WWF) Yaşayan Gezegen Raporu (2024); geleneksel koruma yöntemine sahip korunan alanların dünya topraklarının %16'sını ve okyanusların %8'ini karşıladığını, doğayı önemli ölçüde ön planda tutarak toplumsal konuları ele almanın yani doğa temelli çözümler üzerine yoğunlaşmanın küresel hedeflere ulaşmayı kolaylaştıracağını vurgulamaktadır. Örneğin iklim değişikliği etkilerini azaltmak için doğa temelli çözümler yıllık sera gazı emisyonlarını %10-19 oranında azaltma potansiyeline sahiptir ve aynı zamanda ekosistemi korurken yerel halkın geçim kaynaklarını iyileştirmektedir. Küresel olarak, GSYİH'nın yarısından fazlası (%55) orta veya yüksek oranda doğaya ve ekosistem hizmetlerine bağımlıdır. Bu durumda finansmanı doğa koruma, iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik küresel hedeflere yönlendirmek yaşanabilir bir Dünya için öncelikli

görülmektedir. Ulusal biyoçeşitlilik stratejileri ve eylem planları, yeterli finansal ve kurumsal destek sağlamadığından küresel hedefleri karşılayamayacaktır (WWF 2024: 5,10). Arazi kullanım değişiklikleri ise küresel sera gazı emisyonlarına %10 katkıda bulunmaktadır. Bu açıdan sürdürülebilir bir gelecek için kararlı politikalara ve acil eylemlere ihtiyaç duyulmaktadır (UN Global Resources Outlook, 2024a: 53).

Korunan Gezegen Raporuna göre (UN Protected Planet Report) (2024); korunan alanların küresel kapsamı, karasal ve iç suların %17,6'sına, deniz ve kıyı alanlarının %8,4'üne ulaşmıştır. Her alanda %30 kapsama oranına ulaşmak için 2030 yılına kadar korunan alan ağlarında %12,4 karasal ve iç su, %21,6 deniz ve kıyı alanının daha güvence altına alınması gerekmektedir (UN Protected Planet Report, 2024b). Bu verilere rağmen biyoçeşitlilik hedeflerine yönelik küresel ilerleme yavaş seyretmektedir. Bu süreci hızlandırabilmenin bir yolu olarak, Birleşmiş Milletler (BM) Sistemi içerisinde yer alan UNDP, UNEP, FAO, UNESCO² gibi organizasyonların etkili koordinasyon ve iş birliği çerçevesinde faaliyet göstermeleri, küresel biyoçeşitlilik hedeflerinin uygulamaya aktarılmasını destekleyen güçlü bir ağ sisteminin oluşmasına önemli katkılar sunmaktadır (Dunn v.d., 2023: 921). Kurumsal yapının yanı sıra biyoçeşitliliğin rolü ve unsurlarının ekonominin önemli aktörlerinin politikalarına, stratejilerine ve uygulamalarına entegre edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, biyoçeşitliliği birçok ekonomik faaliyetin özellikle de sürdürülebilir tarım sektörleriyle ilgili faaliyetlerin temel unsurlarından biri olarak ele almaktadır (FAO, 2020:5). Özellikle tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörleri yanında biyoçeşitlilik birçok ekonomik faaliyetin merkezindedir. Küresel olarak, insan nüfusunun neredeyse yarısı geçimini sağlamak için doğrudan doğal kaynaklara bağımlıdır. Hassas gruplar olarak nitelenen insanlar da geçimleri için biyoçeşitliliğe muhtaç durumdadır (CBD, 2015:2).

Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization/ FAO) uluslararası işbirliği çerçevesinde Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi'nin (Global Biodiversity Framework/ GBF) tarımsal gıda sistemlerinde uygulanmasını ve izlenmesini desteklemek üzere, Tarım Sektörlerinde Biyoçeşitlilik hakkında politika belgeleri geliştirmiştir (FAO, 2025a). BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH), Aichi Biyoçeşitlilik Hedefleri, GBF

---

² UNDP: BM Kalkınma Programı; UNEP: BM Çevre Programı; FAO: Gıda ve Tarım Örgütü; UNESCO: BM Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu.

ve 2025 yılında görüşmeleri tamamlanan BÇS 16. Taraflar Konferansı (COP16); biyolojik çeşitlilik politikalarını geliştiren, uygulamaya aktarılması için ulusal çabaları teşvik eden ve en önemlisi finansal konulara somut çözümler getiren çıktılara imza atmışlardır. Bu çerçevede, COP16 tüm hedeflere ulaşmada en önemli etken olan biyoçeşitlilik finansmanı konusunu karara bağlayarak uluslararası düzeyde ciddi bir adım atılmasını sağlamıştır.

Avrupa Birliği (AB) (European Union/ EU) ise 2030 Biyoçeşitlilik Stratejisi (BçS) ile sadece Avrupa'da değil, küresel ölçekte de biyoçeşitliliği koruma ve eski haline getirme hedefi için etkili bir rol üstlenmektedir. Stratejinin uygulamaya aktarılması için dört temel unsur üzerinden 16 hedef belirlenmiş ve bir izleme mekanizması oluşturulmuştur. AB 2030 BçS'nin dört temel unsuru; (1) Tutarlı korunan alanlar ağı, (2) Doğanın restorasyon planı, (3) Dönüşümsel bir biyoçeşitlilik yönetim çerçevesi, (4) Küresel olarak AB dış eylemlerinin aktifleştirilmesi, ticaret politikası, uluslararası iş birliği ve kaynak seferberliği sağlanmasıdır (Viti et al, 2024; 1,4).

Biyoçeşitlilik ve ekosistem servislerinin yaşamın temel gereksinimlerini karşıladığı bilinmesine rağmen, biyoçeşitlilik kaybının küresel etkilerinin ne boyutlara ulaşabileceği son yıllarda kendini göstermeye başlamıştır. Bu çalışmada da, doğal çevre ve biyoçeşitlilik üzerine odaklanan küresel girişimler, bu hareketlerin birbiri ile etkileşimi ve örtüşme durumu irdelenmektedir. Böylece, biyoçeşitlilik korumada politik yaklaşımların önemini değerlendirmek mümkün olacaktır. Bu bağlamda, Rio Deklarasyonu İlkeleri, Aichi Biyoçeşitlilik Hedefleri, SKH, GBF ve AB Strateji belgeleri incelenerek tarihi süreç analiz edilmiş ve AB Biyoçeşitlilik Stratejileri, AB'nin Ortak Tarım Politikası (OTP), Çevre Politikası, Ortak Balıkçılık Politikası (OBP) çerçevesinde geleceğe yönelik bir perspektif sunulması hedeflenmiştir. Çalışmada ayrıca, küresel anlamda biyoçeşitlilik politika belgelerinin oluşmasındaki çıkış noktası, zamanla değişen ve eklenen politik yaklaşımlar, planlanan eylemler ve bunların uygulamaya aktarılma olanakları tartışılmaktadır.

Küresel Biyolojik Çeşitlilik Politikaları Zamansal Gelişimi

1971 yılında imzalanan ve sulak alanların korunması ve sürdürülebilir kullanımını sağlamayı amaçlayan Ramsar Sözleşmesi, biyoçeşitlilik konusunda ilk uluslararası belge niteliğindedir. Sonrasında, doğadaki kayıpların insan yaşamındaki etkilerinin hızla hissedilmeye başlaması ve bu etkilerin sınır aşan bir özellikte olması biyoçeşitliliğin konu bazlı değil bir bütün olarak ele alınmasını gerektirmiştir. Bu amaçla, 1972 yılında Stockholm BM İnsan Çevresi Konferansında, sosyo-ekonomik durum ve gelişme düzeyi farklı ülkeler çevre odaklı olarak ilk defa toplanmışlardır. Konferansta İnsan Çevresi Bildirisi kabul edilmiştir. 1992 yılında ise Rio de Janeiro'da BM Çevre ve Kalkınma Konferansı

gerçekleşmiş ve çevreye özel bir önem atfedilen yönetim biçimlerini tarif eden ilkeler kabul edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2025a). Toplam 27 ilkeden oluşan Rio Deklarasyonu, Stockholm İnsan Çevresi Konferansı Deklarasyonu'nu temelinde, uluslararası işbirliği olanakları oluşturma hedefine odaklanmaktadır. Üzerinde uzlaşılan ilkelerden bazıları şunlardır: insanın doğayla uyumlu yaşam hakkı; sürdürülebilir kalkınma için çevresel koruma; ekosistem restorasyonu için küresel ortaklıklar; bilgi ve kamu farkındalığı; çevre mevzuatı ve çevre sorunları için uluslararası ekonomik sistem oluşturulması; kirleten öder prensibi; Ulusal Çevresel Etki Değerlendirmesinin teşvikidir. Bu ilkeler öncelikli hedefleri belirlemekle kalmayıp, yıllar içerisinde geliştirilecek çözüm odaklı politikaları üreten uluslararası belgelere temel oluşturacak öngörülere sahiptir (CBD Rio Declaration, 1992).

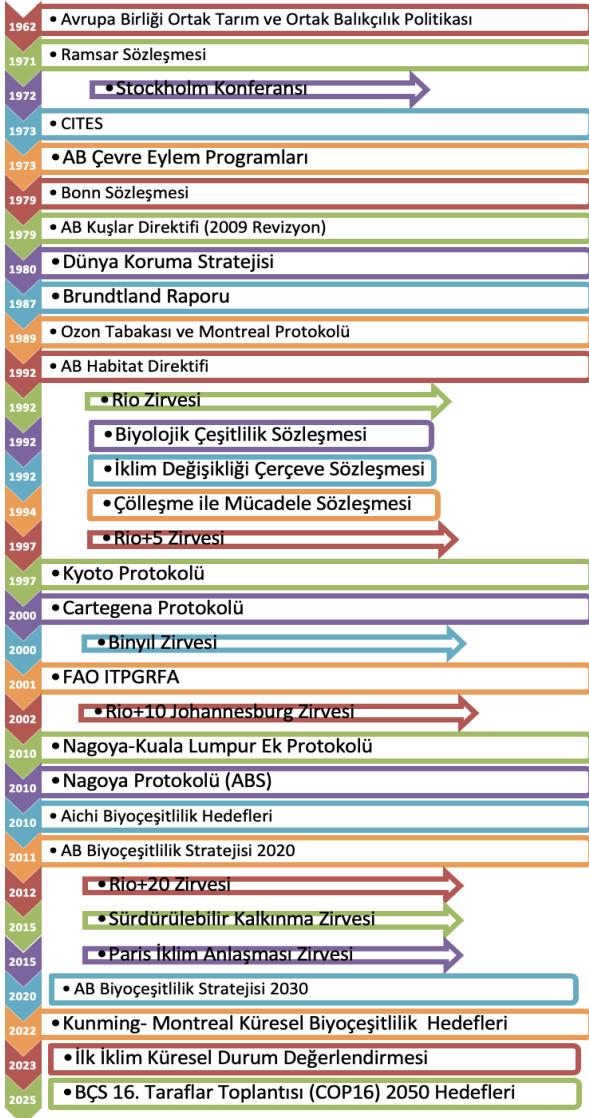
Biyolojik çeşitlilik ve iklim değişikliği benzer sorunlarla etkileşim göstermesinden dolayı birbirinden bağımsız düşünülmemekte ve benzer çözüm odaklı hedefler içermektedir. Bu nedenle, biyolojik çeşitliliği doğrudan ilgilendiren politika belgelerinin yanı sıra iklim değişikliği konusundaki önemli aşamalar da Şekil 1’de listelenmiştir. Zamansal çizelge, biyoçeşitlilik özelindeki temel gelişmeleri özetleyen ve eylem planlarını şekillendiren çok taraflı küresel anlaşmalar, kurulan ortaklıklara önemli bilimsel veriler sağlayan uluslararası kuruluşların hazırladığı önemli raporlar ile Avrupa Birliği biyoçeşitlilik politikalarının önemli basamaklarını net olarak görmeyi kolaylaştırmaktadır.

1992 Rio Dünya Zirvesi’nde biyolojik çeşitlilik, iklim değişikliği ve çölleşme ile mücadele konularında 21. yüzyıl için yol haritası niteliğinde üç sözleşme imzaya açılmıştır. Rio Sözleşmeleri olarak adlandırılan bu sözleşmeler; (1) BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, (2) BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi, (3) BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’dir. Rio Konferansı sonuçlarının takibi ve Binyıl Kalkınma Hedeflerine³ ulaşma çabalarını desteklemek için 2002’de (Rio+10) Johannesburg da Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi gerçekleştirilmiştir. İzleme toplantıları sonrası 20. yıla denk gelen 2012’de yine Rio de Janeiro’da BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20) düzenlenmiştir. Konferansta “İstedığımız Gelecek” teması ile sürdürülebilir kalkınmanın önemine vurgu yapılmıştır. New York’ta 2015 yılında Binyıl Kalkınma Hedeflerinin devamı niteliğinde 17 hedef ve 169 alt hedef ile 2030 yılına odaklanan “Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma

³ BM Binyıl Zirve si’nde 2000 yılında kabul edilen ve 2015 yılını hedefleyen Binyıl Bildirisi ve Binyıl Kalkınma Hedefleri, ortak geleceğimiz için gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelerle birlikte iş birliği içinde çalışmasını sağlayan bir araç olarak kabul edilmektedir.

Hedeflerinin (SKH)” kabulü ise küresel olarak kabul gören temel bir doküman niteliğindedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2025b).

Şekil 1: Biyolojik Çeşitlilik Politikaları Zaman Çizelgesi

Kaynak: Zaman çizelgesi yazar tarafından oluşturulmuştur.

Biyolojik Çeşitlilik Odaklı Uluslararası Sözleşme ve Antlaşma Belgeleri

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (BÇS) 1992

BÇS, 5 Haziran 1992 tarihinde Rio Dünya Zirvesi olarak adlandırılan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda imzaya açılmıştır. Sözleşme, 30. onaydan 90 gün sonra 29 Aralık 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, biyolojik çeşitliliğin korunmasında, bileşenlerinin sürdürülebilir kullanımında ve genetik kaynakların kullanımından kaynaklanan faydaların adil ve hakkaniyetli paylaşımında ileriye doğru atılmış etkili bir adımını temsil etmektedir. Biyolojik kaynakların hem ekonomik hem sosyal gelişim açısından insan eliyle zarar gördüğü ve ciddi yok olma tehlikesi altında bulunduğu tespitinden yola çıkarak, bu durumu kontrol altına almak için BM Çevre Programı (UN Environment Programme/ UNEP) öncülüğünde biyoçeşitliliği oluşturan türler ve ekosistemlerin korunması ile sürdürülebilir kullanımı için çok taraflı bir yasal düzenleme hazırlama girişimi başlatılmıştır. Bu süreç, 1992 yılında Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin imzalanması ile sonuçlanmıştır. 2024 yılı itibarıyla Sözleşmede 196 taraf ülke bulunmaktadır. Bu büyüklükte bir organizasyonun yönetimi için Taraflar Konferansı (COP) adı altında periyodik toplantılar düzenlenmekte ve iki yılda bir tüm tarafların katılımı ile gerçekleştirilmektedir (CBD, 2025b).

Sözleşme, biyoçeşitliliğin korunması hedefi ile birlikte sürdürülebilir kullanımı da değerlendirmeye almaktadır. Özellikle genetik kaynaklardan elde edilen faydaların adil paylaşımı hedeflerine vurgu yaparak önceki uluslararası sözleşmelerden ve kendi döneminin belgelerinden ayrılmaktadır (Hayırsever Topçu, 2012: 36). COP için düzenli raporlama yapan Bilimsel, Teknik ve Teknolojik Danışma Yardımcı Kuruluşu (Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice/ SBSTTA) ise açık uçlu bir hükümetler arası bilimsel danışma organıdır. Sözleşme'nin uygulanmasına ilişkin tavsiyelerde bulunmak üzere BÇS 25. Maddesi uyarınca kurulmuştur. Çok disiplinli ve tüm tarafların katılımına açık olan SBSTTA, ilgili uzmanlık alanında yetkin hükümet temsilcilerinden oluşmaktadır. Temel görevleri arasında; biyolojik çeşitlilik durumunun değerlendirilmesi, sözleşme hükümlerine uygun olarak alınan tedbirlerin incelenmesi ve COP'un talep edebileceği bilginin hazırlanması bulunmaktadır. SBSTTA bugüne kadar 26 kez toplanmış ve 267 tavsiye kararı hazırlamıştır (CBD, 2025c). 2011-20 Biyoçeşitlilik Stratejik Planı'nın uygulanması gibi önemli bir yaklaşım olan ilgili bilimsel ve teknik ihtiyaçları belirlemesi konusunda da SBSTTA'ya görev verilmiştir (CBD, 2013).

Sözleşmenin Taraf ülkelere getirdiği yükümlülükler arasında ise uluslararası işbirliği, ulusal strateji ve eylem planlarının uyumlaştırılması, öncelikli biyoçeşitlilik öğelerinin belirlenmesi, muhafazası ve izlenmesi, sürdürülebilir

kullanımının sağlanması, *in-situ* ve *ex-situ* koruma, elde edilecek yararların adil ve eşit paylaşımı gibi konular ön plana çıkmaktadır (CBD Convention Text, 2016). BÇS kapsamında üç protokol kabul edilmiştir. (1) Cartagena Biyogüvenlik Protokolü (2000 Montreal), sınır ötesi hareketlere odaklanarak, biyoçeşitlilik üzerinde olumsuz etkileri olabilecek Canlı Modifiye Organizmaların (GDO) güvenli bir şekilde taşınması, ticareti ve kullanımını ele almaktadır. 2003 tarihinde yürürlüğe giren protokole 173 ülke taraftır. (2) Nagoya-Kuala Lumpur Cartagena Biyogüvenlik Protokolü'ne Ek Sorumluluk ve Tazminat Protokolü (2010 Nagoya), modifiye organizmalardan kaynaklanan biyolojik çeşitliliğe verilen zararların sorumluluğu ve tazmini konusunda uluslararası kuralları tanımlamaktadır. 2018 tarihinde yürürlüğe giren protokole 54 ülke taraftır. (3) Nagoya Protokolü (2010 Nagoya), genetik kaynaklara uygun erişim ve ilgili teknolojilerin transferini de içine alan, genetik kaynakların kullanımından doğan faydaların adil ve eşit paylaşımı için uluslararası bir çerçeve ortaya koymaktadır. Protokol, 2014'de yürürlüğe girmiş ve halihazırda 142 ülke tarafından kabul edilmiştir (Tsioumani vd., 2025:2).

FAO (Gıda ve Tarım Örgütü) Gıda ve Tarım için Bitki Genetik Kaynakları Uluslararası Antlaşması (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture / ITPGRFA) 2001

Gıda ve tarım için tüm bitki genetik kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile bu kaynakların kullanımından doğan faydaların, BÇS ile uyumlu olarak, sürdürülebilir tarım ve gıda güvenliği için adil ve eşit şekilde paylaşılmasıdır (FAO, 2025b). Anlaşma; çiftçi hakları, çok taraflı erişim ve yarar paylaşımı sistemi kapsamında Standart Materyal Transfer Anlaşmasının (SMTA) hayata geçirilmesi, bitki genetik kaynaklarına erişiminin kolaylaştırılması üzerinedir (T.C. Resmi Gazete, 8 Ağustos 2006 Salı, Sayı: 26253). BM'nin açlığa karşı uluslararası çabalara öncülük eden uzmanlaşmış bir kuruluş olan FAO, herkes için gıda güvenliğini ve yeterli ve kaliteli gıdaya düzenli olarak erişebilme olanaklarını çalışmaktadır (FAO, 2025c).

FAO çatısı altında görev yapan FAO Komisyonu (Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture/CGRFA), gıda ve tarım için biyolojik çeşitliliği özel olarak ele alan tek daimi hükümetler arası kuruluştur. Komisyon, gıda ve tarım için genetik kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve korunması ile bu kaynakların kullanımından elde edilen faydaların adil ve eşit bir şekilde paylaşılması politikaları konusunda uluslararası uzlaşmaya varmayı amaçlayan bir yapıya sahiptir. Komisyon, ITPGRFA da dahil olmak üzere önemli konuları müzakere etmiştir (FAO, 2025d). Komisyon gıda ve tarım için genetik kaynaklar yanı sıra (bitki, hayvan, akuatik ve orman genetik kaynakları) biyolojik çeşitliliğin küresel durumu ve eğilimleri hakkında kapsamlı bir çerçeve sunan “Dünya Durumu Raporları” hazırlamaktadır (FAO, 2025e). Komisyon tarafından

hazırlanan küresel raporlar 2001 ITPGRFA Antlaşmasının uygulanmasına ve gelişme durumunun takip edilmesine katkı sağlamaktadır (IAEA, 2025).

Biyçeşitlilik ve Ekosistem Servisleri Üzerine Hazırlanmış Uluslararası Politika Belgeleri

Biyçeşitlilik Stratejik Planı 2011-20 ve Aichi Biyçeşitlilik Hedefleri

İnsan refahı için gerekli olan ekosistem servislerini desteklemek ve süregelen biyçeşitlilik kaybını durdurmak üzere 2010 yılında, geniş tabanlı eylemleri belirleyen 2011-20 Biyolojik Çeşitlilik Stratejik Planı (Aichi Hedefleri) kabul edilmiştir. Bu acil eylem Planına dikkat çekmek üzere BM Genel Kurulu 2011-20 yıllarını “Biyolojik Çeşitlilik On Yılı” olarak ilan etmiştir (CBD, 2025d). BÇS Onuncu Taraflar Konferansında kabul edilen 2011-20 Biyçeşitlilik Stratejik Planı'nın amacı; tüm paydaşlar tarafından geniş tabanlı eylemlere ilham verecek ortak bir vizyon ile Sözleşme'nin etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamaktır. Biyçeşitlilik Stratejik Planı *"2050 yılına kadar biyolojik çeşitliliğin değerlendirilmesi, korunması, restore edilmesi ve akıllıca kullanılması, ekosistem servislerinin sürdürülmesi, sağlıklı bir gezegenin sürdürülmesi ve tüm insanlar için temel faydaların sağlanması"* vizyonuna sahiptir. Aichi Biyçeşitlilik Hedefleri Madde 11’de ise bu vizyonun realize edilmesine yönelik; *"2020 yılına kadar, karasal ve iç su alanlarının en az %17'si ve kıyı ve deniz alanlarının %10'u, özellikle biyçeşitlilik ve ekosistem servisleri açısından özel önem taşıyan alanlar, etkili ve eşit şekilde yönetilen, ekolojik olarak temsili ve iyi bağlantılı korunan alan sistemleri altına alınmalı ve diğer etkili alan tabanlı koruma önlemleri uygulanmalı, daha geniş kara ve deniz alanlarına entegre edilmelidir"* ifadesi yer almaktadır (CBD, 2025a). Bu Kararla kabul edilen Aichi Biyçeşitlilik Hedefleri “Doğayla uyum içinde yaşamak” teması ile beş ana amaç altında 20 hedeften oluşmaktadır (CBD, 2020a).

Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi

2030 Gündemi, 2015 yılında BM üyeleri tarafından kabul edilmiştir. Küresel bir ortaklık içinde tüm ülkeleri kapsayacak şekilde temelde 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SKH) içeren bir acil eylem çağrısı niteliğindedir. Yoksulluk, sağlık, eğitim, eşitlik, ekonomik büyüme gibi konulara odaklanmıştır. Ayrıca iklim değişikliği, okyanuslar, ormanlar ve karasal koruma stratejilerini de içermektedir. Bu süreç 1992 Rio Dünya Zirvesinden itibaren Gündem 21; 2000 Milenyum Zirvesi; 2002 Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi; 2012 Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı ve 2015 sonrası kalkınma gündemini 17 SKH ile belirleyen BM Genel Kurulunun Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi’nin kabul edilmesi ile sonuçlanmıştır (United Nations, 2025a).

Bu noktada, belirlenen hedeflere ulaşma durumu ve doğadaki değişimler ulusal raporlara ek olarak bilimsel raporlarla da izlemeye alınmıştır. IPBES 2019, SKH ve Aichi Biyoçeşitlilik Hedeflerini de dikkate alarak temel uluslararası hedeflere ulaşmada ne kadar yol alındığını ve sonraki süreçte ne yapılması gerektiğini değerlendirmeye almıştır (WWF, 2017). Rapora göre; doğal ekosistemler ortalama %47 oranında azalma göstermiştir. Hayvan ve bitki gruplarının çoğunda türlerin yaklaşık %25'i yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Doğal olarak mevcut türlerin bütünlüğü (Milenyum Ekosistem Değerlendirme Raporunun da dikkat çektiği üzere) prehistorik çağdan beri %23 oranında azalmıştır. Ayrıca, yaklaşık bir milyon hayvan ve bitki türünün yok olma tehlikesi yaşadığı, bunların çoğunun önümüzdeki on yıllar içinde yok olacağı, bu durumun gelmiş geçmiş en yüksek değerlere karşılık geldiği vurgulanmaktadır. Kara tabanlı çevrenin dörtte üçü ve deniz ortamının yaklaşık %66'sı insan eylemleriyle önemli ölçüde değiştirilmiş ve dünya kara yüzeyinin üçte birinden fazlası ve tatlı su kaynaklarının yaklaşık %75'i bitkisel veya hayvansal üretime ayrılmıştır (IPBES, 2019: 10, 25).

Küresel Biyoçeşitlilik Görünümü 5. Raporu'na göre, biyoçeşitlilik benzeri görülmemiş bir oranda azalmış ve buna yönelik baskılar da artmıştır. Aichi Biyoçeşitlilik Hedeflerine ulaşmadaki yetersizlik SKH başarısını da olumsuz etkilemektedir. Biyoçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımına ağırlıklı olarak SKH 14'te (Su Altındaki Yaşam) ve SKH 15'te (Karada Yaşam) bahsedilmiştir. SKH'nin başarılması biyoçeşitlilik ile ilişkili hedeflere de önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Bu Hedefler iklim değişikliği (SKH 13), kirlilik (SKH 6, 12 ve 14) ve aşırı sömürü (SKH 6, 12, 14 ve 15) gibi biyolojik çeşitlilik kaybını tetikleyen etmenleri ele almaktadır (CBD, 2020c: 3). Raporda 2020 yılı itibarıyla küresel düzeyde Aichi Biyoçeşitlilik 20 hedefinden ancak altı tanesinin kısmen gerçekleştirildiği ifade edilmektedir (Hedef 9, 11, 16, 17, 19 ve 20). Aichi Biyoçeşitlilik Hedeflerinin 60 ögesi incelendiğinde, yedisine ulaşıldığı ve 38'inde ilerleme olduğu kaydedilmiştir. Tüm ülkelerin ulusal hedeflerinin dörtte birinden azı (%23) Aichi Hedefleriyle iyi uyumludur ve tüm ulusal hedeflerin yalnızca onda biri Hedeflerle örtüşmektedir (CBD, 2020c: 4).

SKH kapsamında doğrudan biyoçeşitlilik ile ilgili hedeflere (Hedef 6, 11, 13, 14, 15 ve 17) ulaşma durumu incelenecek olursa 2023 Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Raporuna göre; Hedef 14'ün alt başlıklarından biri olan "sürdürülebilir balık stoklarının sağlanması" dışında hedefe ortalama uzaklıkta bir gelişme sağlanmıştır. Hedef 17'nin "internet kullanımının artırılması" alt başlığı ise hedefe en yakın başarıya ulaşmıştır (United Nations, Global Sustainable Development Report 2023:3). 2025 yılı BM SKH ilerleme Raporuna göre; biyoçeşitlilik ile ilgili konulara atıf yapılabilecek hedefler olan 6, 11, 13, 14, 15 ve 17 özetle Tablo 1'deki gibi açıklanmıştır (United Nations, 2025b: 5). BM

Sürdürülebilir Kalkınma Çözümleri Ağı tarafından yayınlanan Sürdürülebilir Kalkınma Raporu, 2030 yılına kadar 17 SKH'nin tam olarak gerçekleşmeyeceği ve hedeflerden yaklaşık %16'sının ilerleme kaydettiğini ortaya koymaktadır (Sachs v.d., 2024: 1).

Kunming- Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi 2022

BÇS 14. Taraflar Konferansında (COP14) 2020 sonrası küresel biyoçeşitlilik çerçevesinin hazırlanması için kapsamlı ve katılımcı bir süreç tarif edilmiştir. Buna göre; açık uçlu (*ad-hoc*) oturumlar düzenlemek üzere çalışma grubu kurulmuştur (CBD/COP/DEC/14/34). COP15 sırasında bu çalışmaların sonuçları Karar CBD/COP/DEC/15/4 ve ekinde yer alan Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesini (Global Biodiversity Framework/ GBF) oluşturmuştur (CBD, 2024a). Biyolojik çeşitlilik kayıplarının hızını “durdurmak ve tersine çevirmek” teması ile etkili ve uygulanabilir, küresel bütünleşme odaklı acil eylem planı hazırlanmıştır (Demir, 2023:8). Çalışma Grupları çıktılarında biyoçeşitlilik ve sağladığı faydaların insan refahı ve sağlıklı bir gezegen için vazgeçilmez olduğunu vurgulanmaktadır. Kapsamlı koruma çabalarına rağmen biyoçeşitlilik kaybının gittikçe kötüleştiği de belirtilmektedir. Bu noktada 2011-20 Biyoçeşitlilik Stratejik Planı'na bağlı olarak hazırlanan 2020 sonrası GBF, 2050'ye kadar doğa ile uyumlu yaşam bir yaşam için ortak bakış açısı oluşturarak geniş tabanlı uygulamaları hedeflemektedir (CBD/WG2020/3/3, 2021).

Tablo 1: Biyoçeşitlilik ile Bağlantılı SKH İlerleme Durumu.

Hedefler	İlerleme Durumu
Hedef 6. Su ve sanitasyonun ulaşılabilirliğinin ve sürdürülebilir bir yönetimin sağlanması:	- Alt hedeflerden bütünleşmiş su kaynakları yönetimi konusunda küresel ilerleme yeterince hızlı görünmemektedir. - Uygulama düzeyi 2017'de %49, 2020'de %54 ve 2023'te %57 olmuştur.
Hedef 11. Şehirlerin ve insan yerleşimlerinin kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir hale getirilmesi:	- Bu hedefin güncel verilerine göre, kentleşme hızlanmakta ve küresel nüfusun yarısından fazlası artık şehirlerde yaşamaktadır. - 2050 yılına kadar bu oranın yüzde 70'e yakın olması öngörülmektedir.
Hedef 13. İklim değişikliği ve etkileriyle mücadele için acil önlem alınması:	- 2024, küresel sıcaklıkların 1,5°C eşiğini aştığı ve sanayi öncesi seviyenin 1,55°C üzerine çıktığı ilk yıl olmuş ve 175 yılın en sıcak yılı gerçekleşmiştir.

Hedef 14. Sürdürülebilir kalkınma için okyanusların, denizlerin ve deniz kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması:

- 2024 yılında 126 ülke ve bölge, deniz alanlarını yönetmek için ekosistem tabanlı yaklaşımla deniz mekansal planlama girişimlerine katılmıştır. Bu sayı 2023'e göre yüzde 20 artmıştır.
- Okyanus asitlenmesi durumu ise kötüleşmektedir.
- Yasadışı balıkçılık, küresel balıkçılığın sürdürülebilirliğini tehdit edecek konuma ulaşmıştır.

Hedef 15. Karasal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımı, restorasyonu, ormanların sürdürülebilir yönetimi, çölleşmeyle mücadele, arazi bozulmasının durdurulması ve tersine çevrilmesi, biyolojik çeşitlilik kaybının önlenmesi:

- Küresel olarak, temel biyolojik çeşitlilik alanlarının ortalama korunması, deniz, kara, tatlı su ve dağ biyomlarında 2000'de %25'ten 2024'te %44'e yükselmiştir. Bu ilerleme 2015'ten bu yana yavaşlama eğilimindedir.
- Uluslararası Doğa Koruma Birliği Kırmızı Liste Endeksine göre, toplam türlerin yok olma riskindeki değişiklikler, 1993'ten 2024'e kadar %12'den fazla bir bozulma olduğunu göstermektedir. Bu oran 2015'ten 2025'e kadar %4'tür.
- 2024 itibarıyla, 76 ülke (2015'ten 5 ülke fazla) ve 97 ülke (2015'te 12 ülke fazla) sırasıyla BÇS Nagoya Protokolü ile Gıda ve Tarım için Bitki Genetik Kaynaklarına İlişkin Uluslararası Anlaşmaya (ITPGRFA) ilişkin yasal, idari veya politika önlemleri hakkında rapor vermiştir.

Hedef 17. Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel Ortaklık uygulama araçlarının güçlendirilmesi ve canlandırılması:

- Bu Hedefteki küresel ilerlemeler hem ivme kazanmış hem de kalıcı sıkıntıları göstermiştir.
- Finans akışı artmasına rağmen, 2023'teki rekor seviyedeki borç ödeme maliyetleri olumsuz etkiye sebep olmuştur.
- Veri toplama ile ilgili hedef ise pandemiden bu yana ilerlemiştir.

Kaynak: BM SKH İlerleme Raporu (2025) temel alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

GBF; IPBES 2019 Raporu'na, Küresel Biyoçeşitlilik Görünümü 5'e ve mevcut girişimlere rağmen biyoçeşitliliğin insanlık tarihinde benzeri görülmemiş derecede zarara uğradığına dair kanıt sunan bilimsel verileri karşılamayı amaçlamaktadır. 2011-20 Biyoçeşitlilik Stratejik Planı gibi çevre anlaşmalarının deneyimlerinden yararlanmış ve biyoçeşitlilik ile ilgili konularda Gündem 2030 SKH temelinde bir dönüşüm sağlamak için eyleme geçmek, 2050 yılına kadar doğayla uyumlu bir yaşam vizyonu ortaya koymak üzere dört amaç ve 23 hedef belirlemiştir (CBD/COP/DEC/15/4). GBF hedefleri çoğunlukla ülkelerin hedeflere ulaşma yolunda ilerlemeyi ölçmek için kullanmaları önerilen göstergelerden oluşmaktadır. Başlık göstergeler, Tarafların ekstra destek için kullanabilecekleri ikincil bileşen ve üçüncül tamamlayıcı göstergeler tarafından desteklenir.

Ancak, Montreal'deki COP15 müzakereleri sırasında yalnızca başlık göstergeleri üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bu nedenle bileşen ve tamamlayıcı

göstergelerin değerlendirilmesi ülkeler arasında farklılık gösterebilecektir (Hughes AC and Grumbine RE, 2023:4).

GBF'nin amaçları;

- Doğal ekosistemlerin artırılarak tüm ekosistemlerin bütünlüğü, korunması ve restore edilmesi, tehdit altındaki türlerin korunması ve yok olma riskinin on kat azaltılması;
- Biyoçeşitliliğin sürdürülebilir kullanımı ve yönetimi;
- Genetik kaynakların, genetik kaynaklara ilişkin dijital dizi bilgilerinin ve geleneksel bilgilerin kullanımından elde edilen faydaların düzenlenmesi;
- Çerçevenin uygulanabilmesi için finansman, kapasite geliştirme, teknik ve bilimsel iş birliği ve teknolojiye erişim, teknoloji transferi uygulama araçlarının güvence altına alınması; biyoçeşitlilik finansman açığının kademeli kapatılması ve finansal akışların GBF ve 2050 Biyoçeşitlilik Vizyonu ile uyumlu hale getirilmesidir (CBD, 2022: 2,3).

Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature/ IUCN) Küresel Türler Eylem Planı 2023

Eylem Planı, tür kaybını azaltan ve yaşam alanlarını restore eden hedeflerin ülkeler tarafından uygulamaya aktarabilmesini desteklemektedir. Her bir GBF hedefi için gerekli tür koruma eylemlerini teknik araçlar ve rehber bilgilendirme ile birlikte sunmaktadır. Böylece, ülkelerin küresel koruma hedefleriyle ve kendilerine özgü biyolojik çeşitlilik yaklaşımlarıyla uyumlu politika üretmelerine olanak tanımaktadır (IUCN, 2023: 5). COP16 öncesi ve sırasında taraf ülkelerin ulusal planlarını GBF'ye göre güncellemeleri istenmiştir. Bu açıdan IUCN tarafından hazırlanan “Küresel Tür Eylem Planı” önemli bir rehber belge niteliğindedir.

FAO Stratejisi ve Eylem Planı 2024 (Tarım Sektörlerinde Biyoçeşitliliğin Ana Akımlaştırılmasına İlişkin)

Tarım sektöründe biyoçeşitliliğin yerinin güçlendirilmesi amacıyla FAO, ortakları ve üyeleri ile bir eylem planı hazırlamıştır. Eylem Planı, FAO Stratejik Çerçevesi (2022-31) ile uyumlu olarak daha iyi bir çevre ve yaşam için verimli, kapsayıcı, dirençli ve sürdürülebilir tarım-gıda sistemlerine dönüşümü, kimseyi geride bırakmadan sağlamayı amaçlamaktadır. Oluşturulan temel eylemler hem FAO'nun işlevleri ile örtüşmekte, hem de SKH ve GBF hedeflerine atıfta bulunmaktadır (FAO, 2024: 1,5).

Biyçeşitlilik ve Ekosistem Servisleri Üzerine Hazırlanmış Avrupa Birliği Politika Belgeleri

Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası (OTP)

1962 yılında başlatılan OTP; tarımsal verimliliği artırmak, uygun fiyatlı gıda tedariki oluşturmak ve çiftçilerin geçiminin sağlayabilmek üzere geliştirilmiştir. Amaçlarından biri; iklim değişikliği ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi, AB genelinde kırsal kesimin gözetilmesi ve kırsal ekonominin canlı tutulmasıdır (AB Türkiye Delegasyonu, 2023). OTP kırsal kalkınmayı, finansman ve bazı eylemler yoluyla destekleyen bir yapıdadır. Kırsal kalkınma, OTP'nin "ikinci ayağı" oluştururken, kırsal alanların sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğini güçlendirerek gelir destekleri ve piyasa önlemlerinden oluşan "birinci ayağı" desteklemektedir. OTP, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve iklim eyleminin uygulanması yoluyla kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunmaktadır (European Commission, 2025a).

Avrupa Birliği Çevre Politikası

Çevre politikası, doğanın korunarak insanların sağlığını ve yaşam kalitesini artırmayı hedeflemektedir. Çevre politikaları 1973 yılından beri bir dizi Çevre Eylem Programları hazırlanarak takip edilmektedir (İstanbul Bilgi Ün. 2018). Avrupa Birliği; enerji, iklim değişikliği, tarım, biyçeşitlilik, ulaşım, sanayi gibi alanlarda yeşil dönüşümü hedefleyen bir kalkınma stratejisi niteliğindeki Avrupa Yeşil Mutabakatını (*European Green Deal*) 11 Aralık 2019 tarihinde tanıtmıştır (European Environmental Bureau, 2025).

İklim değişikliği ve çevresel bozulmayı durdurmayı amaçlayan Mutabakatın en çarpıcı hedeflerinden biri 2050 yılına kadar net sera gazı emisyonlarını sıfır olarak ön görmesidir. Bu kapsamda Avrupa Birliği, 1990 yılını baz alarak 2030'da net sera gazı emisyonlarını en az %55 azaltmayı hedeflemektedir (TC Dışişleri Bakanlığı, 2022) 2050 yılı vizyonu, Avrupa çevre politikasına rehberlik edecek net hedefler, araştırma programları, mevzuat ve finansman desteğiyle geliştirilmiştir (European Union, 2025).

Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikası (OBP)

Başlangıçta OTP'nin bir parçası olan OBP, temel olarak balıkçılıkta üretkenliği artırma, piyasaları istikrara kavuşturma, sağlıklı besin kaynağı elde etme ve tüketicilere uygun fiyat oluşumu sağlama politikalarını hedeflemektedir. Sonrasında ise OBP, kendi mevzuatı ve yapısal çerçevesi olan ayrı bir politikaya dönüşmüştür (European Commission, 2025b). Avrupa Birliği'nde balıkçılık faaliyetlerinin ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan sürdürülebilirliğinin sağlanması doğrultusunda balıkçılık yönetimi, balıkçılık kontrolü, yapısal

politikalar, ortak piyasa düzeni ve dış ilişkiler alt başlıklarından oluşan temel politika alanlarından oluşmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2025c).

Avrupa Birliği Biyoçeşitlilik Stratejisi 2020

AB biyolojik çeşitlilik politikasının temel taşlarını Kuşlar ve Habitat (yaşam alanları) Direktifleri oluşturmaktadır. Tüm AB üye ülkelerinde biyoçeşitliliğin korunması için oluşturulan bu yasal çerçeveler bir ilk olma özelliği de taşımaktadır. Kuşlar Direktifi 1979 tarihinde yürürlüğe girmiş ve yeni üyelerin katılımıyla 2009'da güncellenmiştir. Habitat Direktifi ise 1992'den beri uygulanmaktadır. Bu Direktifler birlikte Natura 2000 Ağını oluşturmaktadır. Bu ağ oldukça büyük ve koordineli bir alanı kapsamaktadır (European Commission, 2025c).

AB'nin bu Direktiflerini de kapsayacak şekilde on yıllık bir süreç için (2011-20) Avrupa'daki biyoçeşitliliğin korunması ve iyileştirilmesine yönelik 2020 Biyoçeşitlilik Stratejisi, 2011'de kabul edilmiştir (European Union, 2015). COP10 kararları sonrası Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Strateji, uluslararası düzeyde eyleme geçmek için iyi bir fırsat olarak görülmüş, AB düzeyinde biyoçeşitliliğin kaybını ve ekosistem servislerinin bozulmasını durdurmayı ana hedef olarak belirlemiştir (Downing v.d., 2024).

Strateji, AB'nin biyoçeşitlilik odaklı yasal düzenlemelerini içermektedir. Biyoçeşitliliği etkileyen habitat değişikliği, kirlilik, aşırı kullanım, istilacı yabancı türler ve iklim değişikliği tehditlerini açıklayan ve 2020 yılına kadar uygulanacak altı hedef belirlenmiştir. Bunlar; (1) Kuş ve Habitat Direktiflerinin daha iyi uygulanması, (2) Yeşil altyapıların geliştirilmesi ve 2020 yılına kadar AB'deki bozulmuş ekosistemlerin %15'inin geri kazanılması, (3) Tarım ve ormancılığın sürdürülebilirliği, (4) Balıkçılık kaynaklarının sürdürülebilirliği, (5) İstilacı Yabancı Türlerle Mücadele ve (6) Küresel biyoçeşitlilik krizini önlemeye yönelik katkıların artırılmasıdır (Lemaître v.d. 2018: 42).

Avrupa Birliği Biyoçeşitlilik Stratejisi 2030

2030 Biyoçeşitlilik Stratejisi, Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Gündemi ve Paris İklim Değişikliği Anlaşması hedefleri doğrultusunda, Avrupa'nın biyoçeşitliliğini 2030 yılına kadar insanların, gezegenin, iklimin ve ekonominin yararına iyileştirmek üzere kapsamlı bir taahhüt ve eylem paketi ortaya koymaktadır. Strateji, biyoçeşitlilik kaybının önemli etkenlerini dikkate alarak gelişmiş bir yönetim çerçevesi oluşturmayı, mevcut politika boşluklarını doldurmayı ve AB mevzuatının tam olarak uygulanmasını sağlamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, güçlü ortaklıkların inisiyatif alması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu tür inisiyatifleri aktif hale getirmek, değişimi ve dönüşümü mümkün kılmak için Strateji belgesinde bazı önlemler geliştirilmiştir.

Biy çeşitlilik ile ilgili sorunlar ve iklim krizinin temelde birbiriyle bağlantılı olduğundan yola çıkarak çözümlerin de birbirini etkilediği belirtilmektedir. Biyo çeşitlilik, iklim ve mevcut ekonomik krizler konusunda atılacak adımların tutarlı ve birbirini destekleyici olması gerekecektir. Buna göre AB Biyo çeşitlilik Stratejisi 2030 belgesi dört temel unsur üzerine bina edilmiştir;

1. Doğanın Korunması: AB'nin kara ve deniz alanlarında korunan alanların %30'a kadar genişletilmesi ve bu alanların üçte birinin sıkı koruma altına alınması.
2. Doğanın Onarımı: Doğanın onararak, sektörlerde ve ekosistemlerde sürdürülebilir yönetiminin sağlanması.
3. Dönüştürücü değişimin sağlanması: AB biyo çeşitlilik yönetim çerçevesinin, bilgi birikiminin, araştırmanın, finansmanın ve yatırımların güçlendirilmesi.
4. AB'nin küresel olarak biyo çeşitliliği destekleme çabaları: Dünya çapında biyo çeşitlilik için hedef seviyesinin yükseltilmesi, ticaretin etkisinin azaltılması ve Avrupa dışındaki biyo çeşitliliği desteklemek için AB'nin dış eylemlerinin devreye sokulması (European Union Biodiversity Strategy for 2030, 2021:4).

AB'nin temel stratejik belgesi olan bu plan, biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir bir şekilde korunduğu, restore edildiği bir çerçeveye sahiptir. Stratejik Plan, dört temel unsur etrafında 2030 yılına kadar uygulanacak 100'den fazla eylem ve ulaşılabilecek 16 hedef için sürekli güncellenen bir izleme paneli oluşturmuştur (Viti et al. 2024; 4). Buna bağlı alt hedef ve eylemler için takip mekanizması kurulmuştur.⁴

Biyo çeşitlilik Sözleşmesi 16. Taraflar Konferansı (COP16) 2024-25

16. Taraflar Konferansının ilk bölümü 21 Ekim- 1 Kasım 2024 tarihleri arasında Kolombiya'nın Cali kentinde ve ikinci bölümü ise 25-27 Şubat 2025 tarihleri arasında Roma'da gerçekleştirilmiştir. Toplantıda 37 karara imza atılmıştır. COP16 müzakereleri GBF içerisinde yer alan hedeflerin uygulamaya aktarılma yöntemleri üzerine kurgulanmıştır (CBD, 2024b). COP16 Kararları, insan yaşamı ve tüm gezegen için biyo çeşitliliği korumak amacıyla ihtiyaç duyulan kaynakların harekete geçirilmesinde bir yol haritası oluşturmaktadır. Toplantının önemli çıktıları şöyle özetlenebilir;

- Taraflar, BÇS'nin finansal mekanizması için kalıcı düzenlemeler oluşturacak ve gereken finansal araçları kullanarak bir "kaynak seferberliği stratejisi" üzerinde anlaşmışlardır.

⁴ EU Biodiversity Strategy Actions Tracker

- GBF'nin uygulanma seviyesini ölçmek için gereken planlama, izleme, raporlama ve inceleme mekanizmaları geliştirilmiştir.
- Genetik kaynaklara ilişkin dijital dizi bilgilerinden (DSI) elde edilen faydaların paylaşılmasına yönelik bir "Cali Fonu" başlatılmıştır.

Sözleşmenin Tarafları küresel biyoçeşitlilik finansman açığını kapatmak için 2030 yılına kadar yılda en az 200 milyar ABD doları harekete geçirmeyi hedeflemiştir. Bu Karar, Sözleşme'nin finansman mekanizması olan Küresel Çevre Fonu'na (GEF) ilişkin COP kılavuzuyla da uyumludur. Fon grubu, Haziran 2022 ile Aralık 2024 arasında GBF'yi desteklemek için 3 milyar ABD dolarından fazla kaynak onaylamış ve 1,9 milyar ABD doları özel sektörden olmak üzere 22 milyar ABD dolarından fazla eş finansman sağlamıştır. GEF ayrıca, COP15'in talebi üzerine oluşturulan Küresel Biyoçeşitlilik Çerçeve Fonu'na (GBFF) da ev sahipliği yapmaktadır. Planlama, İzleme, Raporlama ve İnceleme Mekanizması ise Tarafların, COP15'te kararlaştırılan GBF izleme çerçevesini geliştirerek, hedeflerdeki ilerlemeyi değerlendirecek ortak ölçütleri belirleyecektir.

COP16 ile eşzamanlı gerçekleşen Nagoya Protokolü Taraflar Toplantısında (MOP 5), genetik kaynaklara ilişkin dijital dizi bilgilerine (DSI) ilişkin 16/2 sayılı kararı alınmıştır. Bu kararla, Cali Fonu da dahil olmak üzere genetik kaynaklara ilişkin dijital dizi bilgilerinin kullanımından elde edilen faydaların adil ve eşit bir şekilde paylaşılması için çok taraflı mekanizmanın işler hale getirilmesi için yöntemler benimsenmiştir. Cali Fonu kaynaklarının en az %50'si, biyolojik çeşitliliğin koruyucuları anlamındaki rolleri kabul edilerek yerli halklara ve yerel topluluklara tahsis edilecektir (CBD 2025e: 2,3).

COP16'da kaynak seferberliği yanı sıra, GBF Hedef 19'a ulaşmak için yurtiçi ve yurtdışı olmak üzere tüm kaynaklardan biyoçeşitlilik için finansman aktarılması hakkında revize edilmiş bir strateji de sunulmuştur (Zelli, 2025:2). Ulusal biyoçeşitlilik stratejileri ve eylem planlarının GBF ile uyumu gözden geçirilmiş, BÇS Madde 8(j) ve Yerli Halklar ve Yerel Topluluklar ile ilgili Diğer Hükümler kapsamında bir Yardımcı Kuruluş oluşturulmuştur.

Ayrıca, mevcut durumu izlemek ve ihtiyaçları belirleyebilmek için COP16 kararları gereği ülkelerin yedinci ve sekizinci ulusal raporlarını sırasıyla 2026 ve 2029'da sunmaları talep edilmiştir (Tsioumani vd. 2025: 2-4).

Konferans, BÇS 16. Taraflar toplantısına, Biyogüvenlik Cartagena Protokolü 11. Taraflar (CP MOP 11) toplantısına ve Nagoya Protokolü Taraflar Konferansı 5. Toplantısına (NP MOP 5) ev sahipliği yapmıştır (CBD, 2025f). Taraflar Toplantıları, biyoçeşitlilik politikalarının belirlenmesi, uygulamaya aktarılması, izlenmesi ve finansı anlamında küresel olarak bir araya gelinebilen en büyük organizasyonlardır. Ortak bir platformda fikir birliğine bu kadar büyük bir katılımı ulaşılabilmek biyoçeşitliliğin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Çok taraflı politika belgelerinin hazırlanma süreçlerine ulusal veriler ve IPBES'in hazırladığı gibi teknik raporlar önemli katkılar sunmaktadır. COP16 sırasında da IPBES ile işbirliğine vurgu yapılmıştır (SPREP Library, 2025: 5). Nitekim biyoçeşitliliğin ve doğanın insan yaşamına katkılarının izlenmesine yönelik Metodolojik Değerlendirme süreci, IPBES'in Onuncu Genel Kurulunda alınan IPBES-10/1 sayılı karar ile başlatılmıştır.

IPBES 2024 Raporunda; biyoçeşitlilik kaybı ve doğanın bozulması ile mücadele edebilmek üzere dönüştürücü değişimin önemini kabul eden bir yaklaşım sunulmaktadır. Buna göre; dönüştürücü değişim *"paradigmalar, hedefler ve değerler de dahil olmak üzere teknolojik, ekonomik ve sosyal faktörler genelinde temel, sistem çapında bir yeniden yapılanma"* olarak tanımlanmıştır.

Değerlendirme, 2050 Biyoçeşitlilik Vizyonu'na katkıda bulunan dönüştürücü değişimin farklı boyutlarına odaklanmaktadır. Hazırlanan pratik kılavuz, karar vericilerin, iş dünyasının, sivil toplumun, yerli halkların, yerel toplulukların ve tüm insanların, adil ve sürdürülebilir bir dünya için dönüştürücü değişime katılmak üzere değerlendirmedeki verileri nasıl kullanabileceklerini özetlemektedir.

Dönüştürücü değişim, ilkeler, stratejiler, altında yatan nedenler, vizyon, yaklaşımlar, zorluklar, yöntemler, aktörler, eylemler başlıkları altında herhangi bir sektördeki politikaların, projelerin ve diğer girişimlerin dönüştürücü potansiyelini gerçekleştirmek için pratik bir rehberlik hizmeti sunulmaktadır (IPBES, 2024: 4, 46, 47, 48). Bu kılavuz, ulusal olarak gelecek planlamaların hazırlığında hiçbir aşamayı atlamamak anlamında yol gösterici bir belge olarak değerlendirilebilir.

Bu veriler ışığında, bu çalışma ile incelenen küresel politika belgelerinin birbirini tamamlama durumu Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Biyoçeşitlilik ile ilgili İlkeler, Hedeflerin ve Kararların Birbiri ile Örtüşme Durumu

	1992 BM Çevre ve Gelişim Hakkında Rio Deklarasyonu	2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)	2020 Aichi Biyoçeşitlilik Hedefleri	2022 Kunming- Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi (GBF)	2024-25 COP 16 Cali- Roma Kararlar 1	AB 2030 Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi
	İlke	SKH	Hedef	Amaç	Karar	Temel unsur
İnsan hakları ve Sürece katılım	1	1	18	21	16/4	3
	20	2		22	16/5	
	21	3			16/6	
	22	4			16/7	
		5			16/8	
İş birliği		10				4
	İlke	SKH	Hedef	Amaç	Karar	
	2	17	19	13	16/13	
	5				16/35	
	7					
	12					
	14					
Uluslararası eylemler, Mevzuat, Entegrasyon	27					3 ve 4
	İlke	SKH	Hedef	Amaç	Karar	
	3	16	2	14	16/11	
	6		16	15	16/12	
	8		17		16/14	
	11				16/23	
	13				16/25	
Sürdürülebilir kalkınma, Çevre koruma	24				16/26	Temel unsur 1 ve 2
	26				16/31	
	İlke	SKH	Hedef	Amaç	Karar	
	4	6	4	1	16/15	
	15	7	5	2	16/16	
	17	11	6	3	16/17	
	23	12	7	4	16/18	
	25	13	8	5	16/19	
		14	9	6	16/20	
		15	10	7	16/21	
			11	8	16/22	
			12	9		
			13	10		
Farkındalık, Bilgi paylaşımı			14	11		
			15	12		
	İlke	SKH	Hedef	Amaç	Karar	3
	9	12	1	16	16/7	
	10			17	16/8	
Kapasite artırma, Ekonomik çözümler	18			20	16/9	
	19				16/10	
					16/32	
	İlke	SKH	Hedef	Amaç	Karar	4
	16	8	3	18	16/33	
		9	20	19	16/34	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sonuç ve Değerlendirme

Küresel anlamda desteklenen biyoçeşitlilik, ekosistem servisleri ve genetik kaynaklar konularında tüm BM üyelerinin taraf olduğu Deklarasyon, Sözleşme, Anlaşma ve Protokoller incelendiğinde öncelikle mevcut çevresel sorunların belirgin bir şekilde ortaya konduğu ve bu sorunların çözümüne yönelik girişimlerin başlatıldığı görülmektedir. Bu politika belgeleri, ulusal ve uluslararası politika dokümanlarından hem veri almış hem de bilgi üretilmesini teşvik etmiştir. Ulusal stratejik yaklaşımlar ve eylem dokümanları, uluslararası uzmanların bir araya geldiği platformlar aracılığıyla hazırlanan periyodik raporlar küresel anlaşmaların temel hedeflerine yön vermiştir. Biyoçeşitlilik çerçevesinde koruma, sürdürülebilir kalkınma ve finansal kaynakların kullanımı gibi yaşamsal değerleri destekleyen kararlar alan küresel politika dokümanlarının, birbirini tamamlayan ve hedeflerin uygulanabilmesi için çözüm odaklı adımları tasarlayan bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Biyoçeşitlilik politikalarını şekillendiren tüm belgeler incelendiğinde Tablo 2’de de verildiği üzere öne çıkan, gittikçe detaylandırılan ve somut çözümler üretilen konular şöyle sıralanabilir;

1. *İnsan hakları ve sürece katılım*: İnsan yaşamında doğa sağlığının önemi konusunda farkındalık gelişince doğanın korunması da temel hak olarak ifade edilmiştir. Yerli ve yerel toplulukların biyolojik çeşitlilik ve ekosistemlerden en çok yararlanan ve değişimlerden en çok etkilenen grup olduğu bütün politika belgelerinde vurgulanmıştır.

2. *İş birliği*: Uluslararası toplantıların gündemini doğrudan etkileyen ulusal raporlar hem ulusal çıkarların korunması hem de ihtiyaçların uygulamaya aktarılabilmesi için bir uzlaşma platformu oluşturmaktadır. Konu uzmanı bilim insanlarının ortak çalışma disiplini içerisinde bir araya gelmesi, sorunları tartışmayı ulusal veya bölgesel sınırlardan küresel çerçeveye taşıdığı için hızlı çözümlere ulaşmayı sağlamaktadır.

3. *Uluslararası eylemler, mevzuat ve entegrasyon*: Uluslararası sinerji sağlayacak ve biyoçeşitlilik konusunda pozitif gelişmelere katkı verecek anlaşmalar eylemlere de yansımaktadır. Buna bağlı olarak izleme çerçevesi oluşturulması ve kapasite geliştirme için bölgesel teknik ve bilimsel iş birliği destek merkezleri fikri ön plana çıkmıştır. Birbiri ile etkileşim halinde olan biyoçeşitlilik ve iklim değişikliği konusunda, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli ve BM Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi ile iletişimin aktif tutulması önemlidir. COP16 görüşmeleri sırasında biyoçeşitlilik ve iklim değişikliği konularında Rio Sözleşmeleri sekreterlarıyla işbirliği yapma; UNEP’i biyolojik çeşitlilikle ilgili sözleşmeler ve ilgili Çevresel Etki Değerlendirmeleri arasında bağlantıyı koruma ve çevresel hukukun üstünlüğü anlamında doğanın hakları

konusunda çalışmalarına devam etme gibi güçlü yaklaşımlar ortaya konmuştur. Bu noktada GEF, ilgili ülkelerle işbirliği halinde mevcut kaynakların kullanım durumunu ve gerekli önlemleri belirlemek üzere görevlendirilmiştir. BÇS Taraf Ülkeleri ulusal raporlarını hazırlayarak uluslararası entegrasyona hem katkı hem de uyum sağlayacaklardır.

4. *Sürdürülebilir kalkınma ve çevre koruma*: Doğal kaynaklar, tüm ekonomileri ve toplumları doğrudan etkileyen, sürdürülebilir yönetimleri yapılandıran kritik bir öneme sahiptir. Alan kullanımındaki değişiklikler yıllık tür kaybını etkilediğinden, alan dönüşümlerinin azaltılması ve uzun vadeli hedeflere ulaşılabilmesi için eski haline getirilmesi gereklidir. Bu durum iklim değişikliği etkilerini de azaltacaktır.

5. *Farkındalık ve bilgi paylaşımı*: Biyoçeşitlilik değerlerin koruması konusunda bireysel bir farkındalık oluşturması düzeyinden başlayarak insan yaşamında sağlıklı bir doğal ortamın varlığına olan ihtiyacın küresel düzeyde konuşulmasına kadar ilerleme kaydetmek mümkün olmuştur. Bilgi paylaşımı konusu genetik kaynaklarda dijital dizi bilgisi (DSI) kurulması ile sonuçlanmıştır. Bu yapı, genetik kaynakların kullanımından doğan faydanın paylaşım mekanizmasını oluşturmaktadır. Bu durum hem biyoçeşitlilik sağlayıcıları hem de kullanıcıları açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

6. *Kapasite artırma ve ekonomik çözümler*: Hem kurumsal hem de bilimsel anlamda kapasite artırma vurgusu öncelikli olarak gelişmekte olan bölgelere destek verme şeklinde yapılmaktadır. Biyoçeşitlilik ve bağlantılı olduğu önemli ve hassas konular, çok taraflı onay gerektiren çözüm üretme sürecinde zahmetli ve uzun görüşmeler ile sonuçlanmaktadır. Asıl hedef alınan kararların uygulamaya aktarılabilmesi ve bunu yaparken yeterli finansal kaynağının yerli yerinde kullanabilmesidir.

Uluslararası belgelerde birbirleriyle örtüşen bu konular biyoçeşitlilikle sınırlı olmamakla beraber, biyosferdeki çeşitliliğin tehdit altında olduğu durumlarda yerelden küresel ölçeğe kadar harekete geçmenin çerçevesini belirlerken, ortaya çıkan zorlukları ve gereksinimleri daha da çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermektedir. Yapılan analize göre birbirini tamamlayan biyoçeşitlilik politika belgeleri gittikçe daha somut verilerle çözüm odaklı kararlara imza atmaktadır. Aslında en etkili konu olan finansman, zaman içerisinde daha güçlü bir koordinasyon yapısı oluşturulması ile sorunların çözümünde hız kazanılması umudunu artırmaktadır.

1970’li yıllardan itibaren insan eliyle doğanın büyük zarara uğrayabileceği öngörüsü uluslararası gündemi ve sözleşmeleri şekillendirmiştir. Doğanın sonsuz gibi görünen faydalarının bir sınırı olduğu fark edildiğinden bu yana küresel

anlamda gittikçe güçlenen bir koruma seferberliği başladığı düşünülebilir. Uluslararası politik belgelerinin “İnsan Çevresi”, “İstedğimiz Gelecek”, “Kimseyi Geride Bırakma”, “(biyoçeşitlilik kayıplarını) Durdurmak ve Tersine Çevirmek”, “Doğayla Barış” temaları; tarihsel süreçte yaşananları açıklaması açısından anlamlıdır. Bu kapsamda GBF Hedef 8 ve 11’de de altı çizildiği üzere biyoçeşitliliğe yönelik tehditlerin azaltılması ve ihtiyaçların sürdürülebilir kullanım çerçevesinde karşılanması, tüm canlı varlıkların ve doğanın haklarının korunması için vazgeçilmezdir. Bu noktada, çok yeni bir fikri temsil eden ve politika belgelerinde de vurgulanmaya başlanan doğa temelli yaklaşımlar; biyoçeşitlilik unsurlarını bozulum aşamalarını takip ederek durdurma ve geri döndürme olanaklarını, yaşamları biyoçeşitlilik değerleri ile ekosistem servislerine bağlı olan hassas grupların koruma sürecine katılımı ve geleneksel bilginin sürdürülebilirliği için atılması gereken adımları özetleyen en başarılı tanımdır. Görünen o ki biyoçeşitlilik, doğa temelli yaklaşımlar ile bütünlük çözümlere ulaşabilecektir.

Sonuç olarak bu çalışmada; 1992 Rio Deklarasyonu, BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Aichi Biyoçeşitlilik Hedefleri, Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi, AB Biyolojik Çeşitlilik Stratejileri ve BÇS 16. Taraflar Konferansı belgeleri incelenerek; koruma, sürdürülebilir bir yönetim oluşturma ve belirlenen eylemlerin uygulamaya aktarılabilmesi için finans konusu başta olmak üzere çözümler üretme anlamında 33 yılı bulan etkin bir zaman süreci irdelenmiştir.

Biyoçeşitlilik ve ekosistem hizmetleri kapsamında etkili olduğu belirlenen temel başlıklar ön planda tutularak ve bilimsel veriler ile desteklenerek küresel karar alma sürecinde sürdürülebilir koruma politikaları oluşturmak, gelecek nesiller için her zamankinden daha önemli bir boyut kazanmıştır. Zaman içerisinde gelişen ihtiyaçların, biyoçeşitliliğin uğradığı zarar düzeylerine göre belirlenen hedeflerin, çözüm önerileri ve uygulamaya aktarma durumunu açıklayan maddelerin birbiri tamamladığı görülmektedir. Bunun anlamı, atılacak adımların ihtiyaçlara göre çeşitlendiği ve daha ayrıntılı çözümler üzerinde durulduğudur. Hedeflerin somut veriler ile açıklanması ve büyük ölçüde uluslararası kabul görmesi önemli bir politika çıktısı olmasına rağmen, hedeflerin uygulamaya aktarılabilmesi için finansal kaynak seferberliğinin harekete geçirilmesi başarıya ulaşmada anahtar görevi görecektir.

Kaynakça

- AB Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu (2023) “Tarım- Ortak Tarım Politikası”,
https://www.eeas.europa.eu/delegations/t%C3%BCrkiye/tar%C4%B1m-ortak-tar%C4%B1m-politikas%C4%B1_tr?s=230 Erişim 16 Haziran 2025
- CBD (1992) “Rio Declaration on Environment and Development”. The Rio Declaration on Environment and Development (1992) Erişim 20 Ağustos 2025
- CBD (2006) “Convention Text.” Article 2. Use of Terms. Erişim 20 Ağustos 2025
- CBD (2013) SBSTTA “Background” . Erişim 20 Ağustos 2025
- CBD (2015) “Biodiversity and The 2030 Agenda for Sustainable Development Technical Note”. <https://www.cbd.int/development/doc/biodiversity-2030-agenda-technical-note-en.pdf> Erişim 22 Ocak 2025
- CBD (2016) “Text of the Convention”, <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> , Erişim 17 Mart 2025
- CBD (2020a) “Aichi Biodiversity Targets”, <https://www.cbd.int/sp/targets> Erişim 17 Mart 2025
- CBD (2020b) “Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020, including Aichi Biodiversity Targets”, <https://www.cbd.int/sp>
- CBD (2020c) “Global Biodiversity Outlook 5-Summary for Policy Makers”. Montréal. <https://www.cbd.int/gbo/gbo5/publication/gbo-5-spm-en.pdf> Erişim 17 Mart 2025
- CBD/WG2020/3/3, 5 July (2021) “Open Ended Working Group on The Post-2020 Global Biodiversity Framework”, Third meeting Online, 23 August - 3 September 2021 Item 4 of the provisional agenda.
- CBD (2022) “Nations Adopt Four Goals, 23 Targets for 2030 In Landmark UN Biodiversity Agreement” CBD-PressRelease-COP15-Final_0.pdf. https://prod.drupal.www.infra.cbd.int/sites/default/files/2022-12/221219-CBD-PressRelease-COP15-Final_0.pdf?_gl=1*rkpitx*_ga*OTQ3NDQzNjc4LjE3MDkyODQzMjc.*_ga_7S1TPRE7F5*MTc0NTU4NTc2Ny40NS4xLjE3NDU1ODYxNDUuNjAuMC4w Erişim 25 Nisan 2025

- CBD (2024a) “Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework/ GBF, 2030 Targets (with Guidance Notes)”, <https://www.cbd.int/gbf/targets> Erişim 30 Temmuz 2025
- CBD (2024b) “United Nations Biodiversity Conference COP 16”, <https://www.cbd.int/conferences/2024/cop-16/documents..>Erişim 20 Ağustos 2025
- CBD (2025a) “COP 10 Decision X/2 Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020”. COP Decision
- CBD (2025b) “History”, <https://www.cbd.int/history> Erişim 20 Ağustos 2025
- CBD (2025c) “Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice/ SBSTTA”, Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice (SBSTTA) Erişim 30 Temmuz 2025
- CBD (2025d) “Strategic Plan for Biodiversity 2011–2020 and the Aichi Targets Living in Harmony with Nature”, Technical leaflet, <https://www.cbd.int/doc/strategic-plan/2011-2020/aichi-targets-en.pdf> Erişim 29 Nisan 2025
- CBD (2025e) “Governments agree on the way forward to mobilise the resources needed to protect biodiversity for people and planet”, For immediate release Not an official document, for use by Media only 27 February 2025 Press Release, pr-2025-02-27-cop16-en.pdf Erişim 30 Temmuz 2025
- CBD (2025f) “Resumed“, <https://www.cbd.int/article/cop16-resumed-session-closing-2025>. Erişim 30 Temmuz 2025
- Çağlar, M. (2024). “Examining Green Growth Conditions and Achievements of The OECD Countries: a Descriptive Analytical Approach”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sustainability and Green Economics* Özel Sayısı, e1-17. DOI: 10.14780/ muibid.1462334.
- Cohen-Shacham, E., Walters, G., Maginnis, S., & Janzen, C. (Eds.) (2016) “Nature-based solutions to address global societal challenges”, IUCN, <https://doi.org/10.2305/IUCN.CH.2016.13.en>
- Demir A. (2023) “Birleşmiş Milletler Montreal Biyolojik Çeşitlilik 15. Taraflar Toplantısı (COP 15) Kilit Sonuçların 30x30 Çerçevesinde Değerlendirilmesi”. *Tabiat ve İnsan*, 2(194), 5-15.
- Downing G., Prouchet L., and Reimann P., (2024) <https://gceurope.org/protecting-biodiversity-in-the-eu-the-failures-of-the-biodiversity-strategy-2020-and-what-we-can-learn-for-the-future/> Erişim 30 Ocak 2025

- Dunn et al. (2023) “Centralized and dense network of United Nations biodiversity partnerships influences support of the Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework”. *One Earth* 6, 918–931 Published by Elsevier Inc. <https://doi.org/10.1016/j.oneear.2023.06.001> One earth.
- Eggermont H., Le Roux X., Tannerfeldt M., Enfedaque, J., Zaunberger, K. & Biodiversa+ partners (2021) “Strategic Research & Innovation Agenda”, *Biodiversa+*, 108 pp.
- European Commission (2025a) “Rural Development”, https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/rural-development_en Erişim 20 Haziran 2025
- European Commission (2025b) “Oceans and fisheries- Common Fisheries Policy (CFP)”, Common fisheries policy (CFP) - European Commission Erişim 16 Haziran 2025
- European Commission (2025c) “The Habitats Directive”, https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/habitats-directive_en Erişim 15 Aralık 2025.
- European Environmental Bureau (2025) “The European Green Deal (EGD)”, <https://eeb.org/wp-content/uploads/2025/05/The-European-Green-Deal-Knowledge-Brief.pdf>. Erişim 15 Aralık 2025.
- European Union (2015) “EUR-Lex Access to European Union Law”, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/biodiversity-strategy-for-2020.html>
- European Union (2021) “European Union Biodiversity Strategy for 2030 Bringing nature back into our lives”, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Union (2025) “Environment- Towards a greener and more sustainable Europe”, Environment and green economy – EU action | European Union . Erişim 16 Haziran 2025
- FAO (2020) “FAO Strategy on Mainstreaming Biodiversity across Agricultural Sectors”, Rome. <https://doi.org/10.4060/ca7722en> Erişim 22 Ocak 2025
- FAO (2024) “Action Plan for the implementation of the FAO Strategy on Mainstreaming Biodiversity Across Agricultural Sectors 2024–2027”, Rome. <https://doi.org/10.4060/cd0709en>
- FAO (2025a), “Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework”, <https://www.fao.org/biodiversity/kunming-montreal-global-biodiversity-framework/en>

- FAO (2025b) “International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture”, <https://www.fao.org/plant-treaty/en/> Erişim 4 Eylül 2025
- FAO (2025c) “Overview”, Erişim 4 Eylül 2025 <https://www.fao.org/about/about-fao/en/>
- FAO (2025d) “Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture/ CGRFA”, <https://www.fao.org/cgrfa/overview/history/en> Erişim 8 Eylül 2025
- FAO (2025e) “The State of World/ SoW”, <https://www.fao.org/cgrfa/assessment/the-state-of-the-world/en> Erişim 15 Eylül 2025.
- Hayırsever Topçu F. (2012) “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi: Müzakereden Uygulamaya”. *Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi* 20 1 57–97. DOI: 10.3389/fenvs.2023.1281536.
- IPBES (2019) “Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services”. S. Díaz, J. Settele, E. S. Brondízio E.S., H. T. Ngo, M. Guèze, J. Agard, A. Arneth, P. Balvanera, K. A. Brauman, S. H. M. Butchart, K. M. A. Chan, L. A. Garibaldi, K. Ichii, J. Liu, S. M. Subramanian, G. F. Midgley, P. Miloslavich, Z. Molnár, D. Obura, A. Pfaff, S. Polasky, A. Purvis, J. Razzaque, B. Reyers, R. Roy Chowdhury, Y. J. Shin, I. J. Visseren-Hamakers, K. J. Willis, and C. N. Zayas (eds.). IPBES secretariat, Bonn, Germany. 56 pages. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3553458>
- IPBES (2024) “Summary for Policymakers of the Thematic Assessment Report on the Underlying Causes of Biodiversity Loss and the Determinants of Transformative Change and Options for Achieving the 2050 Vision for Biodiversity of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services”. O’Brien, K., Garibaldi, L., Agrawal, A., Bennett, E., Biggs, O., Calderón Contreras, R., Carr, E., Frantzeskaki, N., Gosnell, H., Gurung, J., Lambertucci, S., Leventon, J., Liao, C., Reyes García, V., Shannon, L., Villasante, S., Wickson, F., Zinngrebe, Y., and Perianin, L. (eds.). IPBES secretariat, Bonn, Germany.
- IAEA International Atomic Energy Agency (2025) “Plant Biodiversity and Genetic Resources”, <https://www.iaea.org/topics/plant-biodiversity-and-genetic-resources> Erişim 12 Ağustos 2025

- IUCN (2023) “Global Species Action Plan: Supporting implementation of the Kunming Montreal Global Biodiversity Framework”. Gland, Switzerland: IUCN.
- İstanbul Bilgi Üniversitesi (2018) “AB Çevre Politikaları”, İstanbul Bilgi Üniversitesi | Avrupa Birliği Enstitüsü Erişim 12 Ağustos 2025
- Lemaitre F., Bridgewater P., Eggermont H., Gardner S., Hueso K., Niemelä J., Paloniemi R., Pereira Martins I., Thornton A. & Le Roux X. (2018) “BiodivERsA guide on policy relevance of research and on effective science/policy interfacing in research proposals”, *BiodivERsA report*, 80 pp. [biodiversa.pdf](#)
- Millennium Ecosystem Assessment (2005) “Ecosystems and Human Well-being: Biodiversity Synthesis”, World Resources Institute, Washington, DC. <https://www.millenniumassessment.org/documents/document.354.aspx.pdf>
- Stepanov A., Kovalev Y., Ilyushkina M, Burnasov A. (2020) “International Protection Policy of World Biological Diversity as the Factor of Sustainable Development of the Territorial Systems”, E3S Web of Conferences 159, 02007 (2020) BTSES-2020, Yekaterinburg, Russia. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202015902007>
- Sachs, J.D., Lafortune, G., Fuller, G. (2024) “Sürdürülebilir Kalkınma Raporu 2024”. SKA'lar ve BM Gelecek Zirvesi. Paris: SDSN, Dublin: Dublin Üniversitesi Yayınları. <https://sdgtransformationcenter.org/>
- SPREP Library. (2025) “Prepared by The Pacific OneCROP attending COP16 (SPC, SPREP, OPOC)”, <https://library.sprep.org/sites/default/files/2024-11/Summary-report-CBD-COP-16.pdf>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022) “Avrupa Birliği ile Çevre Alanında İlişkiler”, Avrupa Birliği ile Çevre Alanında İlişkiler / T.C. Dışişleri Bakanlığı
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2025a) “Çevre, İklim Değişikliği ve Suya Dair Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” <http://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2025b) “Sürdürülebilir Kalkınma”, <http://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2025c) “Fasıl 13: Balıkçılık ve Su Ürünleri Yetiştiriciliği”, https://ab.gov.tr/fasil-13-balikcilik_78.html
- T.C. Resmi Gazete, 8 Ağustos 2006 Salı, Sayı: 26253 “Milletlerarası Andlaşma”, Gıda ve Tarım İçin Bitki Genetik Kaynakları Uluslar Arası Antlaşması, Karar Sayısı: 2006/10752.

- Tsioumani E., Hovden K., Tsioumanis A., and Vovk E. (2025) "Summary of the Resumed Session of the 2024 UN Biodiversity Conference." *Earth Negotiations Bulletin/IISD*, Vol. 9 No. 858. <https://enb.iisd.org/un-biodiversity-conference-cbd-cop16-resumed-summary> Erişim 17 Nisan 2025
- UNCCD United Nations Convention to Combat Desertification (2022) "The Global Land Outlook", second edition, UNCCD, Bonn.
- United Nations Global Sustainable Development Report (2023) "Times of Crisis, Times of Change: Science for Accelerating Transformations to Sustainable Development", United Nations publication issued by the Department of Economic and Social Affairs Reprinted 2023.
- United Nations Environment Programme (2024a) "Global Resources Outlook 2024: Bend the Trend-Pathways to a liveable planet as resource use spikes". International Resource Panel. Nairobi. <https://wedocs.unep.org/20.500.11822/449011>
- United Nations Environment Programme (2024b) "Protected Planet Report 2024" Executive summary. IUCN UNEP WCMC. protectedplanet.net
- United Nations (2025a) "The 17 Goals", Department of Economic and Social Affairs-Sustainable Development, <https://sdgs.un.org/goals#implementation>
- United Nations General Assembly Economic and Social Council (2025b) "Progress towards the Sustainable Development Goals", Report of the Secretary-General, A/80/81-E/2025/62. [secretary-general-sdg-report-2025--EN. pdf](https://www.un.org/secretary-general-sdg-report-2025--EN.pdf)
- Viti, M. Marei et al. (2024) "Introducing the progress monitoring tools of the EU Biodiversity Strategy for 2030", Ecological Indicators 164 (2024) 112147, European Commission Joint Research Centre, Via Fermi 2749, 21027 Ispra, Italy. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2024.112147>
- WWF (2017) "What is the IPBES Global Assessment Report?", <https://lp.panda.org/ipbes> Erişim Haziran 2025.
- WWF (2024) "Living Planet Report 2024-A System in Peril", Gland, Switzerland.
- Zelli, F., (2025) "Groundhog Day at the 2024 United Nations biodiversity conference: What COP 16 can teach us for reforming environmental summits", Earth System Governance. <https://doi.org/10.1016/j.esg.2025.100259>.